

інновацій), яка передбачає освоєння виробництва високотехнологічної продукції, що вже вироблялася в інших країнах, із використанням власної дешевої робочої сили та науково-технічного потенціалу; 3) стратегія нарощування (інноваційного розвитку), яка спрямована на створення нової високотехнологічної продукції на основі досягнень вітчизняного науково-технічного потенціалу та інтеграцію фундаментальної і прикладної науки.

В Україні домінують стратегії перенесення та запозичення, тоді як дійсно інноваційна продукція створюється завдяки стратегії нарощування. Тому пріоритетним для економіки України має бути шлях інноваційного розвитку, що ґрунтується на використанні стратегії нарощування інноваційного потенціалу на заздалегідь визначених державою важливих напрямках науково-технологічного прогресу. Зрозуміло, що без активного втручання держави у цей процес реалізувати стратегію нарощування майже неможливо.

Як показує аналіз, формування і реалізація державної інноваційної політики — це складний процес, який повинен враховувати не тільки наявні проблеми в інноваційній сфері в Україні, а й світові тенденції науково-технологічного розвитку. Інноваційна діяльність у нашій державі гальмується багатьма чинниками і знаходиться на низькому рівні. Вітчизняна практика підтримки інноваційної діяльності є неефективною, оскільки переважно використовуються методи прямого державного регулювання. Формування інноваційної інфраструктури відбувається вкрай повільно. Виходячи з цього, інноваційна політика повинна стати найважливішим важелем виведення економіки з кризи і забезпечення її динамічного розвитку.

Література

1. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності: Зб. законодав. актів. За станом на 1 березня 2005 р. / Упоряд. Г. О. Андрощук, М. В. Гаман; Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2005.
2. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку. — Вінниця, 2005. — 263 с.
3. Розвиток інноваційної діяльності та трансферу технологій протягом 2008–2009 років // Електронний ресурс: Режим доступу: www.mon.gov.ua/science/innovation/rozn_2008-2009.doc.
4. Семиноженко В. Про стан та перспективи розвитку науково-технологічного потенціалу України // Електронний ресурс: Режим доступу: www.niss.gov.ua/Monitor/December2009/12.htm
5. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: Підручник. — К.: Либідь, 2006. — 480 с.

Надійшла до редакції: 12.01.2010

УДК 330.101.52

А. Є. Никифоров, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДІАГНОСТИКА СТРУКТУРНОЇ ДИНАМІКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Досліджено етапи інвестиційного процесу в Україні, динаміка нагромадження й споживання основного капіталу, технологічна структура інвестицій в основний капітал. Проведено аналіз структурної динаміки інвестицій в основний капітал за видами економічної та промислової діяльності, досліджено структуру джерел фінансування інвестицій.

Визначено позитивні та негативні тенденції інвестиційного процесу в Україні. Обґрунтовано висновок про скорочення частки інвестицій у розвиток високотехнологічних видів економічної діяльності.

Исследованы этапы инвестиционного процесса в Украине, динамика накопления и потребления основного капитала, технологическая структура инвестиций в основной капитал. Проведен анализ структурной динамики инвестиций в основной капитал по видам экономической и промышленной деятельности, исследована структура источников финансирования инвестиций. Определены положительные и негативные тенденции инвестиционного процесса в Украине. Обоснован вывод о сокращении доли инвестиций в развитие высокотехнологических видов экономической деятельности.

The phases of investment process in Ukraine, dynamics of accumulation and consumption of a fixed capital, technological frame of the investments in a fixed capital are investigated. The analysis of structural dynamics of the investments in a fixed capital on kinds of economical and industrial activity is conducted, the frame of the sources of finance of the investments is studied. The positive and negative tendencies of investment process in Ukraine are determined. The substantiations a conclusion about reduction of a lobe of the investments in development of highly technological kinds of economical activity.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, інновації.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный процесс, инновации.

Keywords: the investments, investment process, innovations.

Вирішення завдань виходу економіки України з кризового стану пов'язане з необхідністю її структурної перебудови, перетворення в економіку інноваційного типу. Це обумовлює необхідність формування та реалізації ефективної інвестиційної політики. Указана ціль та завдання розробки стратегії державного управління інвестиційним процесом диктують необхідність проведення моніторингу та діагностики інвестиційного процесу як першого етапу реалізації науково обґрунтованої інвестиційної політики, зорієнтованої на сприяння інвестиціям у пріоритетні напрями розвитку.

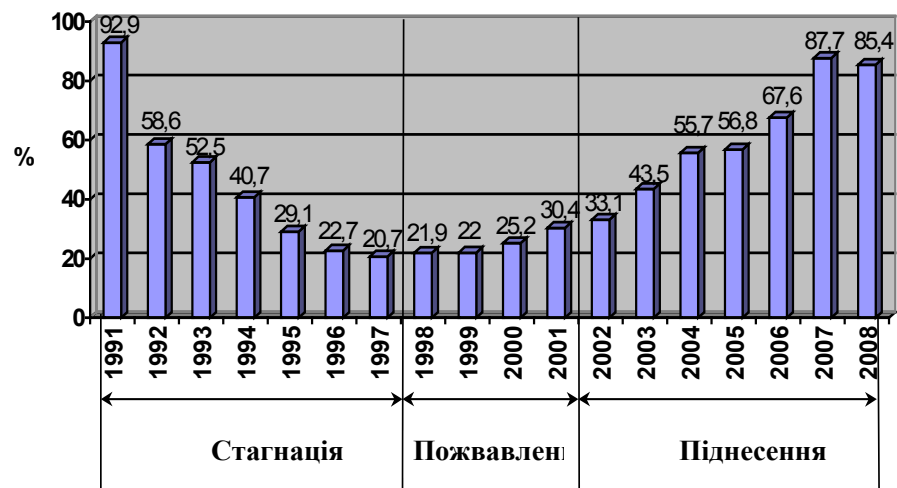
Державне управління інвестиційним процесом в умовах ринкової економіки має двоїстий характер. З одного боку, ринок сам регулює потоки капіталу, а з іншого, — без відповідного впливу держави інвестиційний процес, керуючись інтересами приватних інвесторів, може призвести до негативних наслідків у розвитку базових галузей національної економіки, переводу її у сировинний придаток розвинутих країн, зниженню рівня життя населення. Тому важливішим завданням державного управління економікою є проведення моніторингу і аналізу тенденцій інвестиційного процесу, розробка відповідних заходів, спрямованих на подолання негативних тенденцій та, навпаки, підтримку позитивних наслідків розвитку інвестиційного процесу.

Діагностика інвестиційного процесу в контексті державного управління економікою здійснена у працях багатьох українських науковців: О. І. Амоші, І. А. Бланка, Л. М. Борщ, Б. М. Данилишина, Н. В. Дацій, М. С. Герасимчука, Л. М. Кіндрацької, М. Х. Корецького, А. В. Мерзляк, Є. В. Мниха, А. А. Пересади, П. С. Рогожина, М. Г. Чумаченка, В. Г. Федоренка, В. Я. Шевчука, О. М. Ястремської та зарубіжних —

Л. Гітмана, М. Джонка, Дж. Кейнса, Д. Норткотта, У. Шарпа. Утім, кризовий стан економіки України у 2008–2010 рр. потребує комплексного підходу до аналізу тенденцій в інвестиційній сфері, зокрема, виявлення диспропорцій структурної динаміки інвестиційного процесу, які обумовили одне з найбільших у Європі падіння обсягу промислового виробництва національної економіки.

Результативність інвестиційного процесу в значній мірі залежить від того, яка частина валового внутрішнього продукту спрямовується на розвиток економіки країни та в якому обсязі залучаються іноземні інвестиції.

Аналіз інвестиційного процесу в Україні за роки незалежності (рис. 1) свідчить про наявність трьох періодів: перший — стагнація інвестиційної діяльності (1991–1997 рр.); другий — поживлення (1998–2001 рр.); третій — піднесення (2002–2008 рр.).

Джерело: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — С. 206.

Рис. 1. Індекси інвестицій в основний капітал

Для діагностики інвестиційного процесу в Україні найбільший інтерес представляє третій період, оскільки саме у ньому сформувалися чинники, які впливатимуть на об'єкт досліджень у середньостроковій перспективі. Проте, тенденції, що мали місце у попередніх періодах, хоча й у меншому ступені, впливають на об'єкт досліджень у сучасному та перспективному періодах. Також слід відзначити, що у другій половині 2008–2009 рр., у наслідок впливу світової економічної кризи на національну економіку та ряду негативних тенденцій в інвестиційному процесі в Україні, спостерігається зниження показників інвестиційної активності. Проте вони ще не дають достатньо повної картини про тривалість і глибину сучасної інвестиційної кризи у національній економіці.

На макроекономічному рівні індикатором інвестиційного процесу є валове нагромадження. Аналіз його динаміки і структури може свідчити про поліпшення чи погіршення інвестиційного клімату в країні та дозволить зробити висновки про перспективи розвитку національної економіки. Динаміка валового нагромадження в Україні протягом 2002–2008 рр. у цінах 2001 р. свідчить про зростання цього показника у 2,4 разу (табл. 1). Основу зростання (понад 94 %) становить нагромадження основного капіталу. Враховуючі відносно повільний темп росту споживання основного капіталу внаслідок амортизації та вибуття, чисте нагромадження основного капіталу збільшилося за цей період у 11,3 разу (рис. 2).

Таблиця 1

ДИНАМІКА ВАЛОВОГО НАГРОМАДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ, млн грн

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах)	204190	225810	267344	345113	441452	544153	720731	949864
у тому числі:								
1. Валове нагромадження усього,	44525	45584	58851	73070	99876	134740	203318	273990
у тому числі:								
— основного капіталу	40211	43289	55075	77820	96965	133874	198348	258176
— приріст матеріальних оборотних коштів	4229	2209	3661	-4883	2736	655	4685	15457
— придбання за виключенням вибуття цінностей	85	86	115	133	175	211	285	357
2. Споживання основного капіталу	-34303	-36160	-38885	-46576	-50545	-58265	-73071	-88416
3. Чисте нагромадження основного капіталу	5908	7129	16190	31244	46420	76609	125277	169760
Індекс цін інвестицій в основний капітал, %	—	103,5	105,9	115,0	120,7	113,0	116,0	127,0
Валове нагромадження усього (у цінах 2001 р.)	44525	44043	53696	57992	65665	78383	101955	108180
Чисте нагромадження основного капіталу (у цінах 2001 р.)	5908	6888	14772	24797	30519	44566	62821	67027

* Попередні дані.

Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — С. 35, 37, 74.

Наведена динаміка валового та чистого нагромадження основного капіталу протягом 2002–2008 рр. свідчить, у цілому, про розвиток інвестиційної діяльності в Україні. Проте, характер розвитку, його вплив на динаміку ВВП залежить від структури нагромадження. Структура нагромадження вважається позитивною, коли частка валового нагромадження основного капіталу значно перевищує частку приросту матеріальних оборотних коштів. Це пояснюється тим, що така структура є об'єктивною економічною передумовою для технологічного та технічного вдосконалення виробництва, його розширеного відтворення, що у свою чергу дає підстави для збільшення основних фондів соціальної сфери. Дані табл. 1 свідчать про те, що в Україні протягом 2004–2006 рр. спостерігається скорочення приросту матеріальних оборотних коштів, а в 2007–2008 рр. — їх зростання. Отже, до 2009 р. обсяг оборотного капіталу в порівнянні з 2001 р. збільшився у 3,6 разу. Це пов'язано зі змінами у структурі валового нагромадження, насамперед, із скороченням питомої ваги нагромадження основного капіталу у виробничій сфері. Питома вага приросту матеріальних оборотних коштів у валовому нагромадженні у 2008 р. скоротилася до 5,6 %, тоді як у 2001 р. вона складала 9,5 %.

Зміни, що відбулися у структурі валового нагромадження, пов'язані з багатьма факторами: зміною обсягів нагромадження у макроекономічних секторах економіки (фінансовому, нефінансовому, домашніх господарствах), зміною структури інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування, співвідношенням обсягу інвестицій та введенням у дію основних засобів, витратами на капітальний ремонт основних засобів і станом придатності останніх, змінами виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції і товарів та інших складових елементів валового нагромадження.

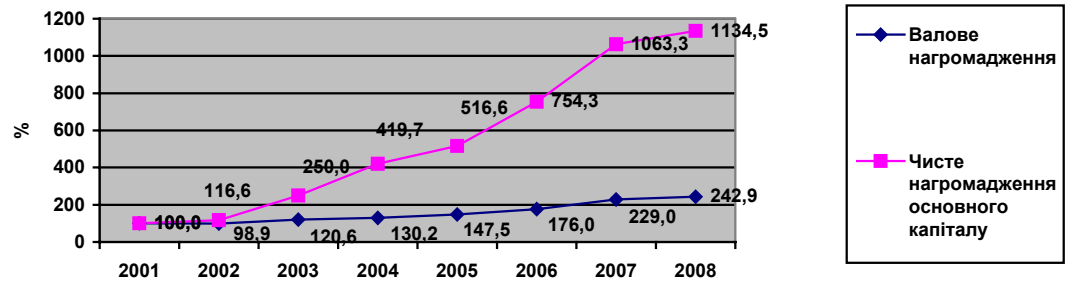

Рис. 2. Темпи росту валового та чистого нагромадження основного капіталу

Аналіз динаміки технологічної структури капітальних інвестицій (табл. 2) показує, що протягом аналізованого періоду збільшилася частка капітального будівництва (від 44,7 % у 2002 р. до 49,5 % у 2008 р.) і частка витрат, пов'язаних із капітальним ремонтом об'єктів (від 8,7 % до 10,1 %), одночасно зменшилася частка інвестицій у нематеріальні активи (від 9,1 % до 2,3 %) та витрат на формування основного стада (від 0,9 % до 0,3 %), що свідчить про зменшення питомої ваги інвестицій в інноваційну діяльність у промисловості та у розвиток сільського господарства, зокрема, тваринництва.

Таблиця 2

ТЕХНОЛОГІЧНА СТРУКТУРА КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ*, %

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Усього капітальних інвестицій	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі за напрямками інвестицій:							
в основний капітал	79,8	85,2	84,8	83,7	84,1	84,6	85,7
у тому числі:							
капітальне будівництво	44,7	47,6	46,9	45,5	48,0	49,2	49,5
придбання машин та обладнання	35,1	37,6	37,9	38,2	36,1	35,4	36,2
витрати на інші необоротні матеріальні активи	1,5	1,6	2,0	2,6	1,7	1,6	1,6
витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта (капітальний ремонт)	8,7	10,0	10,3	10,4	10,7	10,6	10,1
інвестиції у нематеріальні активи	9,1	2,4	2,4	2,8	3,1	2,9	2,3
витрати на формування основного стада	0,9	0,8	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3

Джерело: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — С. 205.

Зниження індексів капітальних інвестицій, яке мало місце протягом 1991–1997 рр. та низькі темпи їх зростання у 1998–2001 рр. призвели до значного уповільнення темпів оновлення основних засобів, зниження коефіцієнту їх придатності для цільового використання. Це можна побачити, порівнюючи показники оновлення і ступеню зносу основних засобів. Якщо коефіцієнт оновлення основних засобів у 1995 р. склав 5,9 %, то у 2008 р., за нашими підрахунками, він знизився до 2,4 %. Ступень зносу основних засобів в економіці у 2007 р. становив 52,6 %, а в промис-

* До капітальних інвестицій відносяться інвестиції в основний капітал (основні засоби), інші необоротні матеріальні активи; витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта, що призводять до збільшення майбутніх економічних вигод, первинно очікуваних від використання об'єкта, і, на суму яких збільшується первісна вартість основних засобів (капітальний ремонт будівель, споруд, машин та обладнання); інвестиції у необоротні матеріальні активи; інвестиції у нематеріальні активи, а також витрати на формування основного стада [Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — с. 205].

ловості — сягнув 59 % [1, с. 97]. Значне старіння основних засобів викликало у 2002–2008 рр. зростання частки витрат на капітальний ремонт

Аналіз обсягів інвестицій в основний капітал в Україні за видами економічної діяльності показує, що найбільші інвестиції у 2008 р. здійснювалися у промисловість, операції з нерухомим майном, діяльність транспорту та зв'язку, торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (табл. 3). Частка інвестицій в основний капітал сфери матеріального виробництва зменшилася протягом 2002 — 2008 рр. зі 46 % до 40 %.

Таблиця 3

**ІНВЕСТИЦІЇ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ В УКРАЇНІ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
У ФАКТИЧНИХ ЦІНАХ, млн грн**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Усього	37187	51011	75714	93096	125254	188486	233081
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1930	2141	3381	5016	7309	9519	16890
Рибальство, рибництво	34	39	38	27	55	36	61
Промисловість	15112	19726	28191	35031	44804	64341	76618
Будівництво	1823	2502	4675	4929	6300	9107	12469
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2019	3276	5322	7614	11655	17778	24695
Діяльність готелів та ресторанів	446	677	1074	1508	1483	2614	3222
Діяльність транспорту та зв'язку	7004	10230	15015	16887	20329	31709	32558
Фінансова діяльність	891	977	1245	1964	2386	4165	4636
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	5549	7716	11238	15334	24026	39415	48840
Державне управління	449	792	1156	793	1054	1572	1819
Освіта	581	652	953	870	1164	1651	2322
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	577	1053	1472	1297	1835	2518	3531
Надання комунальних та індивідуальних послуг і діяльність у сфері культури та спорту	763	1230	1954	1826	2854	4061	5420

Джерело: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. — С. 211.

Перерахунок обсягів інвестицій у ціни 2001 р. дозволив нам розрахувати динаміку структурних змін інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності (табл. 4). При цьому значно вищі за середній рівень спостерігалися темпи зростання інвестицій у торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (7,5 разу порівняно до 2001 р.), сільському господарстві (4,8 разу), будівництві (4,3 разу), фінансовій діяльності (4 рази), операціях з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам (3,3 разу), а найменші — у промисловості (238,1 %) та освіті (205,3 %).

Характер розвитку інвестиційного процесу значною мірою залежить від структури інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності. Аналіз обсягів інвестицій в основний капітал у промисловості протягом 2002–2008 рр. свідчить, що найбільші інвестиції здійснювалися у переробній та добувній промисловості, а з-поміж галузей переробної промисловості — у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, металургії та обробленні металу, хімії та нафтохімії тощо, тобто у тих видах промислової діяльності, які відносяться до третього технологічного укладу. У видах промислової діяльності, що належать до високотехнологічних укладів (четвертого та п'ятого), обсяги інвестицій були значно меншими.

Таблиця 4

ІНДЕКСИ ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, % до 2001 р.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Усього	108,9	143,0	183,0	186,5	221,9	288,1	280,6
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	116,6	122,4	170,3	214,2	286,9	339,6	483,3
Рибальство, рибництво	160,4	179,6	156,5	95,8	177,9	103,0	109,0
Промисловість	106,0	132,1	165,0	171,7	198,0	251,5	238,1
Будівництво	156,6	203,3	320,3	272,0	314,1	404,0	428,2
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	151,3	234,2	333,1	393,0	530,2	693,4	755,9
Діяльність готелів та ресторанів	90,2	129,7	172,4	196,0	162,9	236,7	227,4
Діяльність транспорту та зв'язку	89,3	125,5	160,6	151,6	162,5	217,0	178,8
Фінансова діяльність	162,5	166,7	187,2	253,7	285,4	455,2	401,5
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	115,3	153,9	183,3	202,0	264,0	352,2	331,8
Державне управління	123,9	214,2	270,6	156,7	187,4	241,5	227,3
Освіта	130,8	143,1	182,0	137,8	158,0	186,2	205,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	112,0	192,2	235,6	172,7	214,7	252,3	285,0
Надання комунальних та індивідуальних послуг і діяльність у сфері культури та спорту	104,1	159,6	217,8	150,5	208,2	262,1	268,6

Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — С. 212.

Аналіз динаміки структурних змін інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності з урахуванням інфляції показує, що протягом досліджуваного періоду найбільший тем росту інвестицій спостерігається у металургії та обробленні металу (2,9 разу) та в галузях, що віднесені до групи інших (5 разів). Слід також відзначити позитивну динаміку інвестицій у машинобудування (2,6 разу), хоча їх обсяги недостатні для кардинальних технічних та технологічних змін у цьому комплексі галузей (табл. 5). Коефіцієнт оновлення основних засобів у машинобудуванні усе ще залишається значно меншим ніж середній у промисловості.

Таблиця 5

ІНДЕКСИ ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ЗА ВИДАМИ ПРОМИСЛОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, % до 2001 р.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Промисловість України	106,9	131,8	163,8	168,7	190,9	236,3	221,6
Добувна промисловість	87,2	97,4	118,9	125,9	118,1	143,8	156,4
Переробна промисловість у тому числі	115,0	150,2	186,6	207,8	247,3	317,3	273,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	136,4	171,4	181,9	192,9	220,5	271,2	237,0
Легка промисловість	87,6	150,9	177,6	201,2	105,0	149,1	108,1
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	71,7	124,9	143,7	168,7	144,1	139,0	107,3
Хімічна та нафтохімічна промисловість	110,1	110,6	191,3	223,1	219,1	262,6	288,0
Металургія та оброблення металу	92,8	130,4	183,1	257,7	285,2	396,1	291,6
Машинобудування	105,2	159,8	191,4	157,4	226,1	284,9	260,0
Інші галузі промисловості*	154,2	171,9	233,0	240,8	409,7	563,0	503,3
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	118,4	138,1	176,2	127,5	152,0	158,5	184,1

Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — С. 213.

* Виробництво деревини та виробів з деревини; целюлозно-паперова промисловість; виробництво інших неметалевих виробів; інше виробництво не віднесене до вказаних видів діяльності.

Розвиток високотехнологічних виробництв у промисловості великою мірою залежить від інвестицій у вітчизняну сферу наукових досліджень і науково-технічних розробок. Статистичні дані показують, що темп росту річного обсягу інвестицій в основний капітал у сфері досліджень і розробок у 2008 р. порівняно з 2001 р. становив 276,3 % [2, с. 212], тобто практично відповідав середньому темпу росту інвестицій у національній економіці. У той же час технологічна структура інвестицій в основний капітал у сфері досліджень і розробок мала значні коливання. Так, питома вага машин та устаткування у капітальних вкладеннях організацій, які займалися науковою та науково-технічною діяльністю, у 2001 р. становила 75,4 %, протягом 2002–2003 рр. — знизилася до 50,3 %, у 2004–2007 рр. — зросла до 66,9 %, а в 2008 р. — знизилася до 52,7 % (рис. 3).

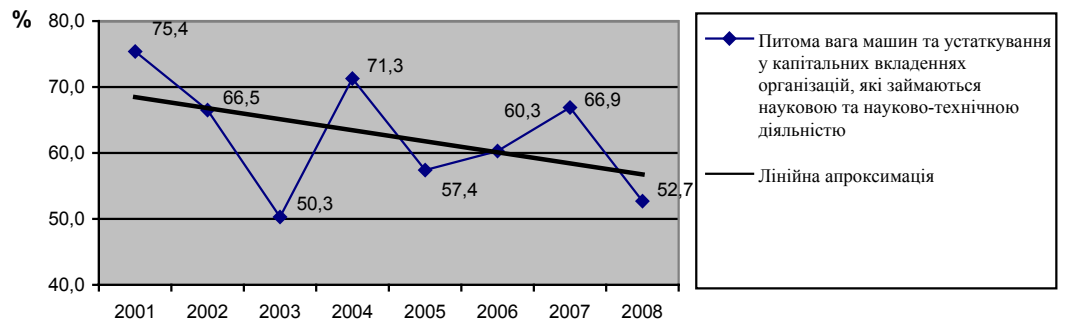

Рис. 3. Питома вага машин та устаткування у капітальних вкладеннях організацій, які займаються науковою та науково-технічною діяльністю*

Лінійна апроксимація цього показника доводить, що у досліджуваному періоді мала місце тенденція до зниження питомої ваги машин та устаткування у капітальних вкладеннях організацій, які займалися науковою та науково-технічною діяльністю. Це також підтверджує аналіз питомої ваги машин та устаткування у вартості основних засобів: у 2004 р. вона становила 31,2 %, а до 2009 р. поступово знизилася до 25,6 % [2, с. 151]. Таким чином, зростання інвестицій у дослідження і розробки відбувалося переважно у наслідок капітальних вкладень у пасивну частину основних засобів — будівлі й споруди (через високі темпи зростання цін у будівництві). Тоді як відносно повільне зростання інвестицій в активну частину основних засобів — машини та устаткування свідчить про недостатнє використання можливостей підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Головною умовою здійснення інвестицій є їх фінансове забезпечення. Структура джерел фінансування інвестицій формується залежно від переважної у країні форми власності, організаційно-правових форм підприємництва, кон'юнктури ринку та інших факторів. Аналіз джерел фінансування інвестиційної діяльності в Україні за 2002–2008 рр. показує, що основним джерелом є власні кошти підприємств та організацій. Їх обсяг у 2008 р. становив у фактичних цінах 132,1 млрд грн порівняно з 21,8 млрд грн у 2001 р., тобто зріс у 6 разів (табл. 6). З урахуванням впливу зміни цін це зростання становило 2,4 разу, що також є досить суттєвим. Значно збільшився обсяг кредитування комерційними банками інвестиційної діяльності. Протягом 2001–2008 р. він збільшилися з 1,4 до 40,4 млрд грн, а з урахуванням інфляції це зростання становило понад 11,4 разу. Ця тенденція є характер-

* Розраховано за даними: Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. — К. 2003. — с. 110; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. — К. 2004. — с. 125. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. — К. 2006. — с. 136. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. — К. 2008. — с. 126. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. — К. 2009. — с. 132.

ною для країн у період становлення ринкової економіки. Проте й нині питома вага кредитів для інвестування в основний капітал в Україні залишається значно меншою ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою, у яких вона сягає 30–40 %.

Таблиця 6

**ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ,
У ФАКТИЧНИХ ЦІНАХ, млн грн**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Україна, усього	32573	37178	51011	75714	93096	125254	188486	233081
<i>у тому числі за рахунок</i>								
коштів державного бюджету	1749	1863	3570	7945	5077	6846	10458	11576
коштів місцевого бюджету	1332	1365	2095	3544	3915	5446	7324	9918
власних коштів підприємств та організацій	21770	24470	31306	46685	53424	72337	106520	132138
коштів іноземних інвесторів	1413	2068	2807	2695	4688	4583	6660	7591
кредитів банків та інших позик	1400	1985	4196	5735	13740	19406	31182	40451
інших джерел фінансування*	4909	5427	7037	9110	12252	16636	26342	28675

Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — С. 206.

Протягом досліджуваного періоду відбулися структурні зміни джерел фінансування інвестицій в основний капітал. Насамперед звертає увагу той факт, що починаючи з 2005 р. значно зменшилася частка коштів державного бюджету. Якщо протягом 2002–2004 рр. вона зросла зі 5,4 % до 10,5 %, то у 2005 р. — скоротилася до 5,5 %. Майже у 2 рази скоротилася й сума капітальних вкладень за рахунок коштів державного бюджету. Протягом 2005–2008 рр. так і не вдалося досягнути у порівняльних цінах обсягу капітальних вкладень за рахунок коштів державного бюджету, що був асигнований у 2004 р.

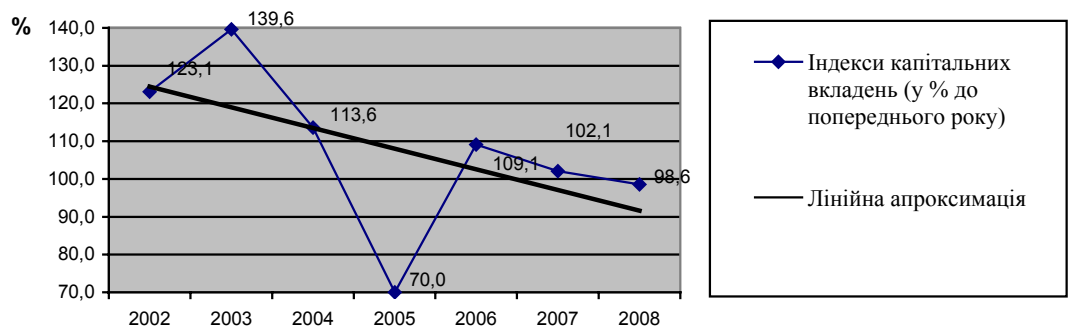

Рис. 4. Індекси капітальних вкладень на виконання наукових і науково-технічних робіт**

Найбільшого спаду державних капітальних вкладень у 2005 р. зазнала сфера досліджень і розробок, зокрема, вузівський та заводський сектори. Так, капітальні вкладення на виконання наукових і науково-технічних робіт у 2005 р. у порівнянні з попереднім роком у вузівському секторі скоротилися у два рази, а в заводському секторі — понад 15 разів.

Важливою ознакою інтеграції інвестиційного процесу в національній економіці у глобальний інвестиційний процес є залучення іноземних інвестицій. У

* У складі інших джерел фінансування враховані кошти населення на індивідуальне житлове будівництво та кошти населення на будівництво власних квартир.

** Розраховано за тими ж даними, що й рис. 3.

наслідок недостатнього розвитку ринку цінних паперів в Україні переважною формою іноземних інвестицій є прямі іноземні інвестиції. Аналіз балансів капіталу нерезидентів, які щорічно оприлюднюються у вітчизняних статистичних виданнях, свідчить про сталу тенденцію збільшення іноземного капіталу в економіці України (табл. 7). Проте, динаміка щорічного приросту обсягу іноземних інвестицій у національну економіку є дуже мінливою. На неї суттєво впливають значні обсяги іноземних інвестицій у зв'язку із придбанням у ході приватизації великих стратегічних підприємств.

Таблиця 7

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНУ, млн дол. США

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Капітал нерезидентів в Україні, на початок року	3875,0	4555,3	5471,8	6794,4	9047,0	16890,0	21607,3	29542,7
Збільшення капіталу нерезидентів	813,6	1207,6	1456,7	2623,4	8382,9	5001,8	8710,6	10911,1
Зменшення капіталу нерезидентів	267,4	368,8	340,3	472,7	375,2	552,6	1178,5	848,8
Інші види зміни вартості капіталу нерезидентів	...	77,7	206,2	101,9	-164,7	268,1	350,0	-3745,0
Приріст капіталу нерезидентів*	531,2	916,5	1322,6	2252,6	7843,0	4717,3	7935,4	6180,7
Сукупний капітал нерезидентів, включаючи позичковий капітал, на кінець року	7043,2	8846,4	17301,9	23150,6	33491,0	40957,4

Статистичні щорічники України [2001 р., — с. 275; 2002 р., — с. 290; 2003 р., — с. 276; 2004 р., — с. 282; 2005 р., — с. 269; 2006 р., — с. 261; 2007 р., — с. 271; 2008 р., — с. 271.]

Важливою характеристикою прямих іноземних інвестицій є їх структура за видами економічної діяльності. Найвигіднішою для країни вважається структура інвестицій, коли їх найбільша частка припадає на високотехнологічні виробництва. При цьому в країні закладається фундамент для розвитку економіки на інноваційній основі. Крім того, зазначена структура позитивно впливає на створення робочих місць, які потребують високої кваліфікації робочих кадрів, зумовлює необхідність розвитку освіти й науки у національній економіці. За такої структури інвестицій збільшується й рівень заробітної плати на виробництвах з іноземним капіталом. На жаль, в Україні спостерігаються інші тенденції.

Аналіз прямих іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності показує, що їх переважний обсяг припадає на сферу послуг (табл. 8). Іноземний капітал у торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів, фінансову діяльність, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам у підсумку на кінець 2007 р. становить 10,8 млрд дол. США, тоді як у промисловість — 8,1 млрд дол., у будівництво — 1,6 млрд дол., у сільське господарство — 0,5 млрд дол.; незначними залишаються обсяги іноземних інвестицій в освіту й науку.

Аналіз основних тенденцій розвитку інвестиційного процесу в Україні протягом 2002–2008 рр. свідчить про значну активізацію інвестиційної діяльності, разом із тим посилюються й негативні тенденції.

* Аналіз статистичних даних свідчить про те, що показник «капітал нерезидентів в Україні на кінець року» не включає усього обсягу інвестицій за звітний рік, оскільки, певна частина інвестицій надходять суб'єктам господарювання після закінчення терміну подання звітності за цей рік. Зважаючи на це, приріст капіталу нерезидентів розрахований автором як різниця між капіталом нерезидентів в Україні на початок звітнього року та тим же показником на початок наступного року. Таким чином, використаний метод враховує уточнення показника «капітал нерезидентів в Україні на кінець року», яке здійснюється Держкомстатом України протягом наступного року.

Таблиця 8

**ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНУ
ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, млн. дол. США**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Капітал на кінець року, усього <i>у тому числі</i>	4406,2	5339,0	6657,6	8353,9	16375,2	21186,0	29489,4	35723,4
Сільське господарство, мислив- ство, лісове господарство	88,1	113,0	185,7	227,1	298,6	390,7	557,1	803,2
Рибальство, рибництво	0,4	0,4	0,4	2,1	2,1	0,5	0,5	5,3
Промисловість	2285,1	2690,6	3314,6	3824,0	5056,4	6003,5	8138,0	8056,5
Будівництво	115,5	156,7	195,6	246,9	387,2	819,2	1619,2	2052,9
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	778,5	986,3	1175,1	1567,5	1953,5	2532,6	3056,4	3718,4
Діяльність готелів та ресторанів	115,6	123,5	183,2	257,7	282,5	325,1	426,6	412,9
Діяльність транспорту та зв'язку	309,2	382,0	524,8	629,6	743,7	901,2	1276,9	1281,0
Фінансова діяльність	361,3	433,3	490,9	687,5	1052,5	2419,8	4793,9	7154,8
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	174,6	249,9	347,9	589,2	926,5	1773,3	2550,6	3570,7
Державне управління	0,1	0,1	—	0,0	0,0	0,1	2,0	0,4
Освіта	3,4	3,3	3,4	3,5	34,1	35,3	18,1	13,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	117,1	119,0	128,9	155,8	177,5	176,4	203,4	123,8
Надання комунальних та інди- відуальних послуг і діяльність у сфері культури та спорту	57,3	80,9	107,1	163,0	194,4	232,5	285,5	502,8
Нерозподілені за видами еко- номічної діяльності обсяги ін- вестицій	—	—	—	—	5266,2	5575,8	6561,2	8027,4

Статистичні щорічники України [2001 р., — с. 274; 2002 р., — с. 291; 2003 р., — с. 277; 2004 р., — с. 283; 2005 р., — с. 271; 2006 р., — с. 263; 2007 р., — с. 273; 2008 р., — с. 273].

По-перше, відбувається скорочення частки валового нагромадження основного капіталу у виробничій сфері, зокрема у промисловості та сільському господарстві, одночасно збільшується частка нагромадження у сфері послуг, операціях з нерухомим майном, комунальних та соціальних послугах. Це скорочення може стати у майбутньому причиною зниження виробництва у сфері матеріального виробництва, що спричинить ще більше зниження конкурентноздатності національної економіки на світових ринках.

По-друге, зазначені структурні зміни в інвестиціях та недостатньо обґрунтована амортизаційна політика спричинили збільшення зносу основних засобів у промисловості, уповільнення темпів оновлення технологічної бази виробництва.

По-третє, найнижчими серед видів економічної діяльності залишаються темпи зростання інвестицій у ті види, які є базовими для інноваційного розвитку національної економіки (освіти, науки, промисловості). Спостерігаються відносно низькі темпи росту інвестицій у види промислового виробництва, які визначають розвиток високих технологій, зокрема, у машинобудування й таких його підгалузях як приладобудування електроніка, літакобудування, суднобудування, верстатобудування та ін.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — 568 с.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. — К., 2009. — 366 с.

Надійшла до редакції: 20.01.2010